

”Saan olla subjektiivinen” – vai saanko?

Tom Erik Arnkil on viime vuosina teoretisoinut sosiaalityön käytäntöjä kiinnostavalla tavalla (”olen toteuttanut sarjan tutkimus- ja kehittämishankkeita, joissa on koitettu luoda välineitä psykososiaaliseen työhön”). Artikkelissaan Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä (2/2005) hän tulee tavallaan ulos kaapista ja kertoo laajemmallekin yleisölle kuin pelkästään sosiaalityöntekijöille, mistä on kysymys. Olen seurannut näitä teoretisointirytyksiä tietyllä huolestuneisuudella, jota yritän nyt artikuloida. Huolestuneisuuteni on sitä suurempi, kun Arnkil ei suinkaan ole yksin, vaan hänen artikkelinsa ovat vain teoreettisesti artikuloituja esityksiä sellaisesta, mikä on jo hyvin pitkälle sosiaalityön käytännössä toteutunut.

Arnkilän artikkelin pohjalta voidaan väittää, että ”perinteinen/vanhanaikainen” sosiaalityön ajattelu on lähtenyt siitä, että työntekijän täytyy pyrkiä kohtelevaan asiakkaitaan mahdollisimman objektiivisesti ja puolueettomasti, riippumatta omista mielimyksistään tai subjektiivisista elämyksistään. Lähtökohdiana on se, että työntekijän on selvitettävä, mikä on objektiivinen totuus asiassa, ja toimittava sen pohjalta. Esimerkiksi lastensuojelun työntekijöillä pitää olla riittävän varmaa ja todellista näyt-

töä sitä, että lapset todella ovat vaarassa, ennen kuin he voivat käyttää niitä äärimmäisiä keinoja, joita heillä on käytettävissään. Työntekijä ei saisi missään nimessä toimia pelkästään oletamuksiensa ja mielitymystensä mukaisesti. Tietenkin on selvää, että lastensuojelutapaukset ovat usein sellaisia, että tosiasioista ei ole täydellistä varmuutta, ja lakihan edellyttää, että toimenpiteisiin olisi ryhdyttävä jo silloin, kun on olemassa epäily lapsen terveyden tai tulevaisuuden vaarantumisesta. Silti kyseessä on niin rankka yksilöiden ja perheiden elämään puuttuminen, että toiminnan perusteiden täytyy olla varsin vankat.

Arnkil kääntää tämän ajattelutavan ylösalaisin. Hänelle sosiaalityö on metaforista, retorista, dialogista toimintaa. Menestys on sitä, että tutkijoiden ja tutkittavien tai asiakkaiden ja työntekijöiden välille syntyy yhteinen kieli. Toisaalta hän korostaa kaiken epävarmuutta ja asteittaisuutta. Tässä päästäänkin sitten siihen, minkä koen artikkelin suurimmaksi ongelmaksi, nimittäin *huoleen ja ”huolen vyöhykeisiin”*. Arnkil ei ole ainoa, joka käyttää tätä käsitettä. Olen itse törmännyt useissa sosiaalityöntekijöiden huostaanottoraporteissa muotoiluihin ”meillä on huoli” tai ”meillä ei ole huolta”. Jos sosiaalityöntekijä ei ole hu-

lestunut siitä, että äiti kohtelisi lasta huonosti, hän sietää melko paljon ilmiantoja ja lääkäri-raportteja ja muuta konkreettista näyttöä, ennen kuin hän ryhtyy toimeen (jos ylipäänsä lähtee liikkeelle). Toisaalta jos sosiaalityöntekijä ON huolestunut, hän ei tarvitse kuin hyvin pikkuisen virikkeen, niin hän saattaa ryhtyä kiireelliseen huostaanottoon. Käytännössä on siis jo syntynyt jonkinlainen ”huoliargumentti”, jonka logiikka on seuraava: sosiaalityöntekijä on alan ammattilainen ja asiantuntija. Kun hän tuntee henkilökohtaisesti, subjektiivisesti huolestuneisuutta, niin tämä on riittävä peruste sille, että voidaan ryhtyä konkreettisiin toimiin. Huoli toimii siis eräänlaisena juridisena perusteluna (jota tosin ei ole vielä kodifioitu lakiin, niin kuin lapsen etu jo on) tai suoranaisena näyttönä.

Arnkil antaa artikkelissaan tälle teoreettisia perusteita, jotka ikään kuin legitimoivat ja teoretisoivat sosiaalityön käytännön. Sen sijaan, että käytettäisiin jonkinlaisia objektiivisuuteen tähtäviä puuttumiskriteerejä (tyyliin, jos seuraavat asiat ovat todella tapahtuneet, niin on syytä ryhtyä toimiin), otetaan keskiöön ”subjektiivisen huolen käsitys, koska lapsiin ... liittyvät tilanteet aukeavat kullekin hänen subjektiivisesta näkökulmastaan”

(s. 163). Näin syntyy huolen as- teikko, joka siis korvaa objektiiviset kriteerit.

Jos olen oikein ymmärtänyt, niin Arnkil pitää huoliteoriaansa eräänlaisena Troijan hevose- na. Jos se tuodaan sisälle sosiaali- työhön, niin se muuttaa kaiken. Ei toki samalla tavoin kuin Troi- jassa, jossa hevosen sisällä olleet päälliköt tuhosivat koko Troi- jan, vaan rakentavasti, suostut- telemalla, ”valloittamalla mielet vaatimatta antautumaan”. Arn- kil viittaa myös siihen, että ky- seessä on selkeästi konstruktivistinen/ionistinen näkökulma asi- aan, ja siteeraa tässä yhteydessä erästä sosiaalityöntekijää: ”Saan vihdoin olla subjektiivinen! En- hän tosiaankaan voi subjektina olla objektiivinen, mutta voin ymmärtää lisää sekä omasta nä- kökulmaisuudestani että tois- ten näkökulmaisuudesta.” Tä- mä lause on minulle tuttu toi- sesta yhteydestä: kun opiskelijat ovat ensi kertaa joutuneet teke- misiin konstruktionismin kans- sa, he ilahtuvat: hehän voivat itse luoda todellisuutta, heidän ei tarvitse yrittää selvittää sitä. Henkilökohtaisesta kokemuk- sesta voin vakuuttaa, että tä- mä ajatus on löynyt itsensä to- della voimalla läpi sosiaalityös- sä: jokainen itseään kunnioitta- va sosiaalityöntekijä tietää, ettei ole olemassa yhtä todellisuut- ta vaan lukuisia, näkökulmasta riippuen, joita pitää (saa) konst- ruoida. On olemassa asiakkaan näkökulma ja työntekijän sub- jektiivinen näkökulma eikä niitä tarvitsekaan yrittää sovittaa yh- teen. Arnkil kuvaa tätä konst- ruktioprosessia ja sen nopeutta havainnollisesti kertoessaan, mi- ten eri sosiaalitoimistoissa alet- tiin puhua uudella tavalla. (”En- nen vyöhykkeiden ilmaantumis- ta kieleen ja kaavioihin Raisiossa

ja Hämeenlinnassa koettiin eri- laisia huolia, mutta ei ollut huolen vyöhykkeitä.”)

Olen monesti miettinyt, mik- si tämä ajattelutapa on niin helppo omaksua. Siihen liittyy epäilemättä myös kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen välinen epäsuhta: kvalitatiivi- nen tuntuu opiskelijoista pal- jon helpommalta kuin kvanti- tatiivinen. On helpompaa käyt- tää ikään kuin itseään tutkimus- instrumenttina. Kokemukseni sosiaalityön asiakkaiden puoles- tapuhujana ovat kuitenkin opet- taneet minulle sen, että tällä so- siaalityöntekijän subjektiivisel- la tulkintavapaudella ja huolen harmailla vyöhykkeillä on myös ikävämpi käänttöpuoli. Asiak- kaan silmissä ne ovat puhdas- ta mielivaltaa ja sattumanvarai- suutta, joihin he eivät millään voi vaikuttaa. Tosin jotkut asiak- kaat saavat ilokseen havaita, että sosiaalityöntekijä asettuu täysin hänen puolelleen, mutta taas toi- set saavat kärsiä johdonmukai- sesta syrjinnästä, jossa mitkään tosiasiat eivät voi vaikuttaa lop- putulokseen. Asiakkaan kannal- ta pahimmassa tilanteessa virka- mies toisaalta toimii kuin virka- mies, kaikkien sääntöjen mukai- sesti, jolloin asiakkaan on hyvin vaikea saada valituksilleen tukea, kun taas samainen virkamies pe- rustaa toimintansa sisällön juuri subjektiivisen huolen teoriaan, johon asiakkaan on täysin mah- doton vaikuttaa.

Olen äskettäin lukenut ja ana- lysoinut läpi (eduskunnan oike- usasiamiehelle tekemäni kante- lua varten) eräässä pääkaupun- kiseudun sosiaalitoimistossa laa- ditun, oman laitokseni opiskeli- joiden tuottaman ”Huoliraport- tin”, joka on suorastaan kou- luesimerkki Arnkilin suositta- masta suhtautumistavasta. Sii-

nä sosiaalityöntekijät ovat va- linneet subjektiivisen huoli-nä- kökulman, jonka perusteella he kohtelevat huoltajuusriidan osa- puolia niin, että toinen puoli saa kaiken tuen ja häneen usko- taan täydellisesti, kun taas toi- nen osapuoli kuvataan manipu- loivaksi, absoluuttisen määräile- väksi, lasten edusta piittaamat- tomaksi, mieleltään häiriinty- neeksi. Näyttöä ei ole, on vain huolia ja epäilyksiä ja vastaavasti täydellistä luottamusta. En tie- dä, kuinka pitkälle kirjoittajat (raportti on viraston sisäinen ja sisältää runsaasti luottamuksel- lista tietoa, mm. toisen osapuol- len salaa nauhoittamia puhelin- keskusteluja ja mm. allekirjoit- taneen kolmannelle henkilöl- le lähettämiä sähköpostivieste- jä, ja olen saanut sen käsiini asi- akkaan kautta) ovat opiskelleet Arnkilin teorioita, mutta aina- kin on selvää, että Arnkilin teo- reettinen kuvaus soveltuu han- sikkiaan lailla kirjoittajien omiin käytäntöihin.

Toisin sanoen minusta Arn- kilin esittämä teoria on erittäin huolestuttava, jos ja kun se yleis- tyy sosiaalityön käytännöissä. Juuri sosiaalityön kaltaisessa toi- minnassa, jossa useimmiten hei- koilla resursseilla varustetut hen- kilöt joutuvat tekemisiin viran- omaisten kanssa, joilla on käy- tössään vahvoja välineitä perhei- den ja yksilöiden elämään puut- tumiseen, on tärkeää, että asi- akkailla on suojanaan hyvä oi- keusturva ja että myös sosiaali- työntekijät pyrkivät mahdolli- simman pitkälle noudattamaan lakia ja etsimään toiminnassaan sitä yhtä totuutta, jonka pohjal- ta he lain mukaan ainoastaan saisivat toimia. Laki kun ei tun- ne – onneksi – mitään erilaisia kontekstuaalisia totuuksia vaan edellyttää sitä, että virkamieh-

lä on toimiinsa hyvät ja selkeät, ehdottoman yksikäsitteiset perusteet, jotka hän myös kykenee esittämään. Toki tällaisten

perusteiden muodostaminen on vaikeampaa kuin pelkkään subjektiiviseen huoleen nojaaminen, mutta lain mukaan se on

välttämätöntä. Myös ja erityisesti lastensuojelussa.

J. P. ROOS

Saat toki olla – ja kylläpä oletkin!

Artikkelini koski metaforisuutta tutkimuskielen ja käytäntökielen silloittamisessa. J. P. Roos kiinnittää kommentissaan huomionsa *argumentointitapaan* lastensuojelussa. Häntä huolestuttaa se, että – hänen mukaansa – kollegoitteni kanssa kehittelemäni subjektiivisen huolen teoria vyöhykemetaforiin syrjäyttää ”perinteistä/vanhanaikaista”, näyttöön perustuvaa argumentointitapaa. Olen muutamasta tärkeästä huolenaiheesta samaa mieltä Roosin kanssa. Sen sijaan ihmettelen hänen omaa argumentointitapaansa, joka muistuttaa juuri sitä, josta hän ilmoittaa olevansa huolissaan.

Samaa mieltä olen mm. siitä, että lastensuojelun työntekijöillä pitää olla riittävän varmaa ja todellista näyttöä sitä, että lapset todella ovat vaarassa, ennen kuin he voivat käyttää niitä äärimmäisiä keinoja, joita heillä on käytettävissään. Tuollaisissa tilanteissa työntekijä ei todellakaan saisi toimia pelkästään olettamuksiensa ja mieltymystensä mukaisesti. Koska kyseessä on rankka yksilöiden ja perheiden elämään puuttuminen, toiminnan perusteiden täytyy olla varsin vankat. Mutta mitä tekemistä ”huoliteoriallani” on näyttöön perustuvan argumentoinnin syrjäytymisen kanssa? Roos argumentoi

mm. näin: ”En tiedä, kuinka pitkälle kirjoittajat (...) ovat opiskelleet Arnkilin teorioita, mutta ainakin on selvää, että Arnkilin teoreettinen kuvaus soveltuu hansikkaan lailla kirjoittajien omiin käytäntöihin.”

On syytä dekonstruoida tapa, jolla Roos esittää huolensa ja osoittaa näytön sen perusteiksi. Roos viittaa (tunteamaansa ja minulle tuntemattomaan) kantelunalaiseen asiaan, jossa on mahdollisesti menetelty puolueellisesti ja ilmaistu näytön sijasta vain huolia. Tuo on Roosin mukaan ”suorastaan koulu-esimerkki Arnkilin suosittamasta suhtautumistavasta”. En kuitenkaan suosittelen tuollaista suhtautumistapaa kyseisessä artikkelissa enkä muuallakaan. Roosilla on kehitelmiäni seuranneena (näinhän hän ilmoittaa) ollut mahdollisuus havaita, että suosittelen seuraavaa:

– Huolta herättävissä tilanteissa on vaarana, että tilannetta koetetaan hallita dominoivin keinoin.

– Kannattaisi koota toimijoita kuuntelemaan toisiaan, monipuolistamaan näkökantojaan ja etsimään sellaisia voimavarojen yhdistelmiä, jotka voisivat auttaa ahdingossa olevia.

– Kriisit, rajusti kahtia jakavat huoltajuusriidat ja lastensuojelun päätöksentekotilanteet

eivät ole dialogikehityksiemme sovellusalueita.

Roos ampuu kovilla: ”(M)inusta Arnkilin teoria on erittäin huolestuttava, jos ja kun se yleistyy sosiaalityön käytännöissä.” Huolestuttaako Roosia siis se, että esittämäni dialogiset toimintatavat yleistyvät, vai se, että lastensuojelun kärkeissä tilanteissa käytetään huoliperusteita oman toiminnan perustelemiseksi? Ne ovat kaksi eri asiaa. Roosin saadaan-yhteen-syllogismilla ”x toimii epätoivotulla tavalla; x:n esittämässä perusteissa on samoja sanoja kuin y:n teorioissa; y:n teorit ovat erittäin huolestuttavia yleistyessään x:n toiminnassa”.

Roos toteaa, että artikkelini ”ovat vain teoreettisesti artikuloituja esityksiä sellaisesta, mikä on jo hyvin pitkällä sosiaalityön käytännöissä toteutunut”. (Huomaa monikko ”ovat”; ei siis kommentoitava artikkeli, vaan muutkin.) Tarkoittaako hän, että teorioillani ja hänen mainitsemillaan käytännöillä on jokin olennainen vastaavuus? En usko alkuunkaan, että artikuloimani verkostosuuntautunut, voimavarakeskeinen ja vuoropuhelija korostava lähestymistapa, jossa luovutaan ongelma- ja asiantuntijakeskeisestä monologisuudesta, olisi pitkälle toteutunutta. Roos ehkä tarkoittaa, että sosiaa-

lityössä on hänen mielestään toteutunut pitkälle jotain sellaista, missä monologisen käytännön perustelemiseksi käytetään samoja sanoja kuin artikkeleissani – niistä tietäen tai tietämättä. Ergo: teoriani on erittäin huolestuttava.

Jaan Roosin kanssa huolen sellaisesta työntekijäkeskeisestä toiminnasta, joka jyrää heikkojen mahdollisuudet saada äänensä kuuluviin ja puolustaa näkökantojaan. Olen itsekin havainnut arveluttavia merkkejä prosessista, jota Roos kuvaa: ”Käytännössä on siis jo syntynyt jonkinlainen ’huoliargumentti’, jonka logiikka on seuraava: sosiaalityöntekijä on alan ammattilainen ja asiantuntija. Kun hän tuntee henkilökohtaisesti, subjektiivisesti huolestuneisuutta, niin tämä on riittävä peruste sille, että voi ryhtyä konkreettisiin toimiin. Huoli toimii siis eräänlaisena juridisena perusteluna (jota tosin ei ole vielä kodifioitu lakiin, niin kuin lapsen etu jo on) tai suoranaisena näyttönä.” Roos kuitenkin kirjoittaa minut tuohon sisään heti seuraavassa lauseessa: ”Arnkil antaa artikkelissaan *tälle* teoreettisia perusteita, jotka *ikään kuin* legitimoivat ja teoretisoivat sosiaalityön käytännön” (korostukset lisätty).

Huomaa ilmaisujen ”ikään kuin” ja ”tämä” käyttö! Niillä sulautetaan kaksi eri kontekstia yhdeksi. Minä kuvaan aivan tiettyjä prosesseja, joissa olin tutkijana mukana. Roos konstruoii toisen kontekstin, sellaisen häntä huolestuttavan lastensuojelutoiminnan, jolle hän toteaa minun antavan teoreettisia perusteita ja jota minä ”ikään kuin” legitimoisin. Sama konteks-

tien sulautus toistuu seuraavassa: ”(J)okainen itseään kunnioittava sosiaalityöntekijä tietää, ettei ole olemassa yhtä todellisuutta vaan lukuisia, näkökulmasta riippuen, joita pitää (saa) konstruoida. On olemassa asiakkaan näkökulma ja työntekijän subjektiivinen näkökulma, eikä niitä tarvitsekaan yrittää sovittaa yhteen. Arnkil kuvaa tätä konstruktioprosessia ja sen nopeutta havainnollisesti kertoessaan, miten eri sosiaalitoimistoissa alettiin puhua uudella tavalla (...).” Huomaa sidosilmäys ”tätä” käyttö; Roosin mukaan Arnkil kuvaa *tätä* konstruktioprosessia. Enkö minä kuvaakaan spesifisiä raisiolaista ja hämeenlinnalaista prosessia aivan tietyssä Palmuke-projektissa ihan todellisten ihmisten vuorovaikutuksena, vaan jotain ”tätä”? Tuo ”tämä” on Roosin konstruktio, uusi fuusiokonteksti.

Edelleen: Minunko kantani on, että asiakkaan ja työntekijän näkökulmaa ei tarvitsekaan sovittaa yhteen? Minähän kirjoitan juuri päinvastaista. Roos toteaa itse minuun viitaten, että ”(h)änelle sosiaalityö on metaforista, retorista, dialogista toimintaa. Menestys on sitä, että tutkijoiden ja tutkittavien tai asiakkaiden ja työntekijöiden välille syntyy yhteinen kieli”. Vaikka tässä on jäänyt huomaamatta, että tähtäimessäni on *toiminta* ongelmien ratkaisemiseksi ja ehkäisemiseksi, Roos osuu oikeaan tulkittaessaan, että pidän yhteisen kielen muodostumista olennaisena. Miten Roosin esittämä argumentti (yhteinen kieli menestyksenä) sopii yhteen hänen esittämänsä toisen argumentin kanssa (ei näkökulmien

yhteensovittamista)? Ei mitenkään – paitsi ”tätä”-konstruktiossa.

Kuvasin artikkelissani, kuinka huolen vyöhykkeistö syntyi yritykseksi luoda kommunikointiväline fragmentoituneeseen asiantuntijajärjestelmään. Roos kuitenkin konstruoii aivan toisenlaisen syntytarinan. Hän tekee sen sanojani lainaten, mutta muuttaen viittausyhteyden: ”Sen sijaan, että käytettäisiin jonkinlaisia objektiivisuuteen tähtäviä puuttumiskriteerejä (tyyliin, jos seuraavat asiat ovat todella tapahtuneet, niin on syytä ryhtyä toimiin), niin otetaan keskiöön ’subjektiivisen huolen käsitys, koska lapsiin ... liittyvät tilanteet aukeavat kullekin hänen subjektiivisesta näkökulmastaan’. Näin syntyy huolen asteikko, joka siis korvaa objektiiviset kriteerit.” Huomaa sidossanat ”näin” ja ”siis”. Roos rakentaa teoretisoinnini sopivamman syntyhistorian ja esittää asteikkometaforalle aivan muun käytön kuin minä. Tämäkö on näyttöä teorioiteni vaarallisuudesta? Minusta se on näyttöä kammottavasta argumentoinnista.

Se, mitä olen kirjoittanut, ja se, mitä se Roosin mielestä sekä suosittaa että ikään kuin legitimoii, ovat kaksi eri asiaa. Ensin mainitusta konstruktioista minä olen vastuussa, viimeksi mainitusta Roos. Arvostan pyrkimystä puolustaa pätevää todistelua lastensuojelun vaikeissa tilanteissa, mutta kavahdan Roosin retorista käytäntöä yllä olevassa kommentissa.

TOM ERIK ARNKIL

Kyllä matkustajien alkoholintuonti todellakin lisääntyi huomattavasti

Kirjoituksessaan ”Lisääntyikö matkustajien alkoholintuonti todellakin huomattavasti?” Johan Sandelin haluaa kyseenalaistaa kaksi Yhteiskuntapolitiikan numerossa 3/2005 ilmestyneiden artikkelien ”Alkoholia ostetaan ja tuodaan enemmän kuin koskaan. Mihin se katoaa?” ja ”Alkoholin kulutuksen kasvu Suomessa vuonna 2004” antamaa kuvaa (Sandelin 2005). Ensiksi Sandelin haluaa ”kyseenalaistaa artikkelien antaman kuvan tilastoimattoman alkoholin kulutuksen ja matkustajien alkoholintuonnin kehityksestä” (Sandelin 2005, 463). Toiseksi Sandelin haluaa kyseenalaistaa ”Ruotsin alkoholin kulutuksen kehityksen vertailuun pohjautuvan arvion siitä, miten alkoholin kulutus olisi muuttunut Suomessa ilman alkoholin veronalennusta maaliskuussa 2004” (Sandelin 2005, 463).

Sandelin kirjoittaa: ”Koska virallinen alkoholin kulutus suurelta osin koostuu Alkon myynnistä, voimme pitää virallista arviota luotettavana. Tästä seuraa, että mikäli alkoholipaneelitutkimuksen tulokset eivät olleet pahasti pielessä, ne osoittavat, että virallinen arvio tilastoimattomasta kulutuksesta on liian suuri” (Sandelin 2005, 464). Sandelinin mielestä ”moni seikka puhuu sen puolesta, että paneelitutkimuksen tulokset ehkä sitenkin ovat lähempänä totuutta kuin Stakesin ja STTV:n arvio tilastoimattomasta kulutuksesta” (Sandelin 2005, 464). Edelleen Sandelin toteaa, että paneelitutkimuksen tulokset ”poikkeivat olennaisesti Stakesin viral-

lisesta arviosta alkoholin kulutuksen kasvusta osoittaen enintään parin prosentin lisäyksen kokonaiskulutuksessa (Mustonen & al. 2005, 242)” (Sandelin 2005, 464).

Alkoholin kokonaiskulutus

Alkoholin tilastoitu kulutus lisääntyi vuonna 2004 edelliseen vuoteen verrattuna 6,5 prosenttia eli nousi 7,7 litrasta 8,2 litraan sadan prosentin alkoholina asukasta kohti. Luvut perustuvat Tuotevalvontakeskuksen keräämiin tietoihin. Alkoholin kokonaiskulutuksen Stakes ja Tuotevalvontakeskus arvioivat nousseen vuodesta 2003 vuoteen 2004 noin 10 prosenttia eli noin 9,4 litrasta noin 10,3 litraan sadan prosentin alkoholina asukasta kohti. Paneelitutkimuksen mukaan alkoholin kokonaiskulutus väheni 0,1 litraa vuodesta 2003 vuoteen 2004 sekä paneeliaineiston että riippumattomien poikkileikkausaineistojen mukaan, mutta lisääntyi 0,1 litraa eli noin 2 prosenttia, kun vastauskadon vaikutusta yritettiin korjata (Mustonen & al. 2005, 242).

Sandelin pitää Alkon myynnin tilastointia luotettavana. Tuotevalvontakeskuksen tilastot perustuvat Alkon ilmoittamiin myyntitietoihin sekä tukukauppojen ilmoittamiin alkoholin toimitustietoihin ravintoloille ja elintarvikeliikkeitä. Jos paneelitutkimuksen antama kuva alkoholin kulutuksen kasvusta on oikea, niin kuin Sandelin väittää, täytyy alkoholin tilastoidun kulutuksen 0,5 litran kasvun yhdistyä vähintäänkin

0,3 litran alenemiseen alkoholintuonnin tilastoimattomassa kulutuksessa. Muuta mahdollisuutta ei ole, jos virallisen kokonaiskulutuksenkin tulee lisääntyä vain 2 prosenttia eli 0,2 litraa.

Sandelinin luotettavana pitämän paneelitutkimuksen mukaan sekä alkoholin kotimainen myynti (tilastoitu kulutus) että matkustajien alkoholintuonti pysyivät kutakuinkin ennallaan vuodesta 2003 vuoteen 2004. Kun paneelitutkimuksen mukaan alkoholin tilastoitu kulutus ei ole lisääntynyt ja kun niin kuitenkin on tapahtunut sekä Alkon että Tuotevalvontakeskuksen tilastojen mukaan, on täysin luonnollista ryhtyä pohtimaan, miksi paneelitutkimus ei osoita Suomesta ostetun alkoholimäärän kasvua, kuten Heli Mustonen kumppaneineen teki. Toinen vaihtoehto olisi ollut ryhtyä etsimään virheitä Alkon ja Tuotevalvontakeskuksen tilastoista.

Tilastoimattoman alkoholin kulutuksen ja matkustajien alkoholintuonnin kehitys vuonna 2004

Sandelinilla on viisi perustelua sille, että alkoholin tilastoimattoman kulutuksen kasvu olisi jäänyt selvästi alle Stakesin ja Tuotevalvontakeskuksen arvioiman 25 prosentin: alkoholivarastojen pysyminen ennallaan paneelitutkimuksen mukaan, alkoholin kulutuksen pysyminen ennallaan Suomen eri osissa paneelitutkimuksen mukaan, alkoholin myynnin tasainen kasvu alueittain Alkon tilastojen mukaan, Viroon matkus-

taneiden määrän vähäinen lisäys ja votkan myynnin kehitys Virossa (Sandelin 2005, 464).

Paneelitutkimuksen mukaan alkoholin kotivarastojen keskiarvo oli vuonna 2004 yhtä suuri kuin se oli vuonna 2003. Sandelinin mukaan matkustajatuonnin huomattavan kasvun olisi pitänyt lisätä kotivarastoja huomattavasti. Kun niin ei tapahtunut, Sandelin päättelee, ettei alkoholin matkustajatuontikaan lisääntynyt. Luontevampi selitys on kuitenkin seuraava. Koska paneelitutkimuksessa vastaajat eivät ilmoittaneet lisänneensä alkoholin kulutusta eivätkä alkoholin tuontia, olisi kovin kummallista, jos he olisivat lisänneet alkoholivarastojaan. Muistettakoon tässä Mustosen ja kumppaneiden esittämät kaksi mahdollista syytä paneelitutkimuksen tulosten ja virallisten tilastolukujen poikkeamaan. Yksi mahdollinen syy on, että ”hinanalennus on lisännyt kulutusta pääasiassa kyselyn ulkopuolelle jääneiden, jo entuudestaan alkoholin suurkuluttajien joukossa” (Mustonen & al. 2005, 246). Toinen mahdollinen syy on ”valikoitunut kato, jota on tapahtunut kyselyn molemmissa vaiheissa” (Mustonen & al. 2005, 247). Paneelitutkimuksen alkuperäisestä 4 000 henkilön otoksesta vastaus saatiin 2 406 henkilöltä vuonna 2003 ja 1 348 henkilöltä vuonna 2004 (Mustonen & al. 2005, 240).

Paneelitutkimus kertoo alkoholin kulutuksen pysyneen ennallaan maan eri osissa ja Alkon myyntitilastot osoittavat sen kasvaneen suurin piirtein samalla tavalla maan eri osissa. Sandelinin tavoin voi toki väittää tämän kertovan lähes olemattomasta alkoholin matkustajatuonnin kasvusta. Yhtä lail-

la se voi kertoa myös siitä, että alkoholin maahantuonti jakautui aika tasaisesti maan eri osien kesken. Mekanismi voisi olla yksinkertainen: mitä kauempana Tallinnasta asut, sitä harvemmin käytät Tallinnassa, mutta sitä enemmän alkoholia tuot käyntikerralla (ks. esim. Alkoholiveron alentamisen ..., 2005, 29–30).

Sandelin toteaa, että ”henkilömatkustus Suomesta Viroon kasvoi vuonna 2004 maltilliset 6 prosenttia edellisvuodesta. Kaikista Viron-matkustajista henkilö- ja linja-autossa matkustavien osuus kasvoi 30 prosenttiin aiemmasta 25 prosentista (Alkoholiveron alentamisen ..., 2005, 28)” (Sandelin 2005, 464). Sandelin jättää kertomatta, että Virossa laivaliikenteessä saapuneiden henkilöautojen määrä lisääntyi 63 prosenttia ja linja-autojen 57 prosenttia (Alkoholiveron alentamisen ..., 2005, 28). Sandelin siis päättelee, että jos matkustajamäärä ei lisääntynyt, niin ei käynyt alkoholituonnillekaan. Vaikka Virossa vuonna 2004 saapuneet 3 miljoonaa henkilöä eivät kaikki olleetkaan täysi-ikäisiä eivätkä suomalaisia, ei ole kovin vaikea ymmärtää, että ilman matkustajamäärän kasvuakin alkoholin tuonnin kaksinkertaistuminen tai kolminkertaistuminen oli logistisesti täysin mahdollista tuontikiintiöiden poistumisen seurauksena. Esimerkiksi väkevien alkoholijuomien tuontikiintiö oli vuonna 2003 vain yksi litra. Viron tultua EU:n jäseneksi toukokuussa 2004 rajana oli väkevien alkoholijuomien tuominen itse mukanaan omaan käyttöön. Stakesin ja Tuotevalvontakeskuksen arvio väkevien alkoholijuomien matkustajatuonnista vuonna 2004 oli noin 8,5 miljoonaa litraa, josta Viron

osuus oli noin 4,7 miljoonaa litraa (Alkoholiveron alentamisen ..., 2005, 23–24). Tuo määrä saavutetaan, jos 1,5 miljoonaa Virossa Suomeen palaavaa suomalaista matkustajaa tuo kukin mukanaan noin 3 litraa väkeviä alkoholijuomia. Siihen ei tarvita henkilöautoja tai linja-autoja eikä edes vetolaitteita.

Sandelinin mukaan ”votkan myynti Virossa kasvoi 2004 noin neljänneksen edellisestä vuodesta. Tämä kuulostaa ehkä paljolta, mutta tosiasia on, että myynti on kasvanut vastaavaa vauhtia viimeksi kuluneet viisi vuotta, lukuun ottamatta vuotta 2003 (Lotila 2005)” (Sandelin 2005, 464).

Taulukossa 1 on esitetty Viron alkoholiverokertymä vuosilta 2000–2004 sellaisena, kuin Viron valtiovarainministeriö ja Konjunkturi-instituutti sen ilmoittavat. Taulukossa 2 on esitetty alkoholiverokertymän muutosprosentit juomaryhmittäin. Väkevästä alkoholijuomista kannetut verot lisääntyivät 35,7 prosenttia vuonna 2004. Vuosina 2001–2003 kasvu vaihteli 9 ja 15 prosentin välillä, joten vuosi 2004 poikkeaa selvästi edellisistä vuosista niin väkevien alkoholijuomien kuin muidenkin juomaryhmien osalta. Verojen nopea kasvu vuonna 2000 selittyy osin siitä, että yhä suurempi osa kulutetusta alkoholista on tullut verotuksen piiriin. Vuoden 1999 alkoholiverotuoton 9 prosentin lasku ei sekään kerro kulutuksen alenemisesta vaan pimeiden markkinoiden kasvusta.

Alkoholiverojen tuoton kasvu vuodesta 2003 vuoteen 2004 oli siis 30,5 prosenttia. Tammi-toukokuussa 2004 alkoholiveroja kertyi 11 prosenttia enemmän kuin vastaavina kuukausi-

na vuonna 2003, ja tällöin on kyse Viron EU-jäsenyyttä edeltävästä ajasta. Kesä–joulukuussa alkoholiverojen kasvu vuodesta 2003 vuoteen 2004 oli 42 prosenttia. Tammi–toukokuussa 2005 alkoholiveroja kertyi 35 prosenttia enemmän kuin vuonna 2004. Kesä–heinäkuussa 2005 alkoholiverojen kasvu oli 8,5 prosenttia edellisvuoteen verrattuna, ja molemmat vertailtavat ajankohdat ovat Viron EU-jäsenyyden jälkeiseltä ajalta. Lienee siis oikeutettua väittää, että Viron EU-jäsenyyden ensimmäisen vuoden aikana Viron valtio keräsi alkoholiveroja ainakin 25 prosenttia enemmän kuin se olisi kerännyt, jos se olisi pysynyt EU:n ulkopuolella. Suurin osa alkoholiverojen lisäyksestä kesäkuusta 2004 alkaen on peräisin sekä turistien alkoholiostoista että laivamyynnin muuttumisesta verolliseksi. TNS Gallupin Panimoliitolle tekemän tutkimuksen mukaan suomalaisten Virossa ostamien väkevien alkoholijuomien määrä on kaksinkertainen laivoilta ostettuun alkoholimäärään verrattuna, ja tällöin laivamyynni koskee Viron, Ruotsin ja Saksan liikennettä, joten turistien alkoholiostojen kasvu on pääasiallinen selitys Viron alkoholiverotottojen kasvulle.

Viron alkoholimyynnin kasvu ei kuitenkaan ollut Stakesin ja Tuotevalvontakeskuksen laskelmien pohjana. Sitä käytettiin ainoastaan vertailukohteen esityksille arvioille, joiden perustana olivat Suomessa tehdyt gallup-tutkimukset. Sandelin on oikeassa siinä, että TNS Gallupin viikoittain tehtyjen kyselyjen tuloksia ei voitu verrata toukokuuta 2004 edeltävään aikaan. Toisaalta käytettävissä olivat myös Tilastokeskuksen suomalaisten

Taulukko 1. Alkoholiveron kertymä Virossa vuosina 2000–2004 juomalajeittain, miljoonaa EEK

Vuosi	Väkevät	Välituotteet ja viinit	Olut	Yhteensä
2000	609,5	131,0	272,4	1 012,9
2001	664,9	228,2	266,6	1 159,7
2002	761,2	143,3	313,2	1 217,7
2003	841,0	138,8	314,4	1 294,2
2004	1 141,7	166,2	381,0	1 688,9

Taulukko 2. Alkoholiveron kertymän muutos Virossa vuosina 2000–2004 juomalajeittain, %

Vuosi	Väkevät	Välituotteet ja viinit	Olut	Yhteensä
2000	26,6	11,7	7,1	18,7
2001	9,1	74,2	-2,1	14,5
2002	14,5	-37,2	17,5	5,0
2003	10,5	-3,1	0,4	6,3
2004	35,7	19,7	21,2	30,5

matkailua koskevan tutkimuksen yhteydessä keräämät, alkoholintuotia koskevat neljännesvuositiedot, joita on kerätty vuodesta 1996 alkaen, sekä TNS Gallupin Stakesin ja Tuotevalvontakeskuksen toimeksiannosta keräämät vuositaso matkustajatuontitiedot. Näitä tietoja on kerätty vuodesta 1995.

Tilastokeskuksen ja TNS Gallupin aineistojen mukaan väkevien alkoholijuomien litramääräinen matkustajatuonti lisääntyi vuodesta 2003 vuoteen 2004 noin 50–60 prosenttia. Molemmat aineistot kertoivat myös välituotteiden matkustajatuontin selvästä kasvusta. Viinien matkustajatuontin arviointi tuli vuonna 2004 erittäin ongelmalliseksi, koska nyt matkustajat toivat Suomeen selvästi aiempaa enemmän sekä siideriä että long drink -juomia. Näiden juomien matkustajatuonti oli aikaisemmin jäänyt erittäin pieneksi siksi, että tulli oli käsitellyt niitä välituotteina, ja välituotteiden tuontikiintiö Virossa oli vain

kaksi litraa ja sekin oli vaihtoehtoinen yhdelle litralle väkeviä alkoholijuomia. Gallupkyselyissä siiderien ja long drink -juomien matkustajatuontia ei kysytty erikseen vaan ne kysyttiin yhdessä mietojen viinien kanssa. Tilastokeskuksen gallupissa viinien, long drink -juomien ja siidereiden litramääräinen lisääntyminen olikin 130 prosenttia. Ongelmia tuotti myös oluentuontin arviointi. Oluentuonti ei nimittäin Tilastokeskuksen eikä TNS Gallupin vuosittain marraskuussa tehdyn tutkimuksen mukaan olisi lisääntynyt lainkaan vuonna 2004.

TNS Gallupin kahden aineiston ja Tilastokeskuksen yhden aineiston pohjalta päädyttiin lopulta Stakesin ja Tuotevalvontakeskuksen arvioon, jonka mukaan alkoholin matkustajatuonti olisi lisääntynyt vuonna 2004 noin 70 prosenttia ja koko tilastoimaton kulutus noin 25 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Näistä kasvuprosenteista voidaan ja on toki syytäkin

keskustella. Saatavilla oleva tieto viittaa kuitenkin selvästi siihen, että alkoholin matkustajatuonti lisääntyi vuonna 2004 huomattavasti edellisestä vuodesta ja että tilastoimaton alkoholin kulutus ei missään nimessä vähentynyt vuodesta 2003 vuoteen 2004.

Suomen ja Ruotsin vertailu

Sandelin toteaa, että alkoholin kulutus ei Ruotsissa lisääntynyt vuodesta 2003 vuoteen 2004 läheskään samassa suhteessa kuin Suomessa. Suomessa kasvu oli 10 prosenttia ja Ruotsissa yksi prosentti. Havainto on täysin oikea. Tosin kirjoituksessani ei edes väitetty, että alkoholin kulutuksen kasvu olisi ollut yhtä suuri Suomessa ja Ruotsissa vuonna 2004. Kirjoituksessani kysyin, voisiko Ruotsin

kehitys antaa viitteitä siitä, mitä Suomessa olisi tapahtunut, jos alkoholiverot olisi Suomessa Ruotsin lailla jätetty alentamatta (Österberg 2005, 291). Totesin, että vertailussa on muistettava kaksi seikkaa. Ensiksi Ruotsissa tuontikiintiöitä lievennettiin nopeammassa tahdissa kuin Suomessa. Toiseksi alkoholijuomien hinnat ovat Tanskassa korkeammat kuin Virossa. Ei siis tule missään nimessä olettaa, että vuoden 2004 kehitys olisi samanlainen Suomessa ja Ruotsissa, sillä jo vuonna 2002 ruotsalaiset matkustajat saivat tuoda veroitta muista EU-maista kaksi litraa väkeviä, kuusi litraa väli tuotteita ja 26 litraa viiniä. Vuoden 2003 alussa väkevien alkoholijuomien tuontikiintiö muista EU-maista nousi viiteen litraan.

Vuodesta 2001 vuoteen 2004 alkoholin kokonaiskulutuksen arvioidaan lisääntyneen Ruotsissa noin 13 prosenttia ja Suomessa noin 14 prosenttia. Tähän kehitykseen on vaikuttanut viinien valmisteveron 19 prosentin alennus Ruotsissa joulukuussa 2001. Vuodesta 2001 vuoteen 2004 tilastoitu alkoholin kulutus lisääntyi Ruotsissa 5,4 litraa 5,5 litraan asukasta kohti ja tilastoimaton 2,2 litraa 3,1 litraan. Suomessa vastaavat luvut olivat 7,3 ja 8,2 sekä 1,7 ja 2,1 litraa. Ei siis ole kovinkaan kaukaa haettava arvella, että ilman veronalennusta alkoholin tilastoimaton kulutus olisi Suomessa nykyistä suurempi ja tilastoitu alkoholin kulutus nykyistä pienempi.

ESA ÖSTERBERG

KIRJALLISUUS

ALKOHOLIVERON ALENTAMISEN JA MATKUSTAJATUONTIMÄÄRÄYSTEN MUUTTAMISEN VAIKUTUKSIA. Valtiovarainministeriö, Vero-osasto, Tutkimukset ja selvitykset 1/2005

MUSTONEN, HELI & MÄKELÄ, PIA

& HUHTANEN, PETRI & METSO, LEENA & RAITASALO, KIRSIMARJA: Alkoholia ostetaan ja tuodaan enemmän kuin koskaan. Mihin se katoaa? Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 3, 239–251

SANDELIN, JOHAN: Lisääntykö mat-

kustajien alkoholintuonti todellakin huomattavasti? Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 4, 463–465

ÖSTERBERG, ESA: Alkoholin kulutuksen kasvu Suomessa vuonna 2004. Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 3, 283–294.

Kommentti Elli Aaltosen artikkeliin

Elli Aaltonen kritisoi artikkelissaan ”Omaishoito ja julkinen palvelujärjestelmä” (YP 4/05) artikkelini ”Omaishoito vai ammattihoito” (YP 5/04) sisältyviä kahta väitettä, joita tässä selvennän.

Väitteeni 1 oli seuraava: ”Pitkällä aikavälillä kunnan ja valtion verotulot vähenevät ja kansainvälinen kilpailukykyimme

vaarantuu, jos nuoremmat sukupolvet – ja hiukan varttuneemmatkin – eivät voi täysipainoisesti keskittyä ammatinsa harjoittamiseen, joka myös tuottaa julkiselle vallalle verotuloja.”

Väitteeni on universaali eli yleispätevä, koska se nojautuu David Ricardon suhteellisen edun teoriaan. Esitin väitteeni

tulevaisuutta koskevana. Kyse on hyvin perustellusta todennäköisestä arvelusta. Väitteeni totuusarvo on ehdollinen monille yleisille ja erityisille asioille kuten Ricardon teoriakin. Joudun tässä tilan puutteen takia keskittymään vain yhteen väitteeni erityisehtoon eli Aaltosen selvityshenkilönä tekemään ehdotuk-

seen, jonka mukaan omaishoidon tukeen kuuluvan rahapalkkion rahoitus siirretään kunnilta valtiolle. Jos tämä ehdotus toteutuu, amatöörimäinen ja tehoton omaishoito todennäköisesti lisääntyy ammattimaisen ja tehokkaamman hoidon kustannuksella. Tämä vaarantaa kansainvälisen kilpailukykyämme ja vähentää verokertymää, koska käytämme tärkeintä tuotanton tekijäämme eli ihmistyövoimaamme epärationaalisesti Ricardon teorian vastaisesti.

Tulevaisuutta koskevaa väitettäni 1, jonka totuusarvo tässä erityistapauksessa riippuu Aaltosen ehdotuksen toteutumisesta, ei voi kumota vetoamalla menneisyyden tosiasiaan. Näin Aaltosen kuitenkin tekee vastaargumentissaan:

”OECD:n (2003) maavertailun mukaisesti ainakaan Pohjoismaiden omaishoidon tuen palkkiot eivät todista sitä, että kunnat olisivat merkittävästi siirtämässä ammatillista työtä omaishoidoksi ... Suuntaus omaishoidossa on tuen saajien osalta ollut pikemminkin aleneva kuin Karjalaisen kuvaaman halpuuden vuoksi kasvava. Omaishoidon tuen käyttäjät vähenivät 1990-luvun alussa niin paljon, että pienestä uudesta kasvusta huolimatta tuen piirissä oli vuonna 2000 vasta yhtä suuri osa ikääntyneistä kuin 1990-luvun alussa.”

Tieteen vankkojen periaatteiden mukaan emme voi varmasti päätellä siitä, mitä historiassa on tapahtunut, sitä mitä tulevaisuudessa tapahtuu. On siis varmaa, että sosiaalishistoria *ei toistu* täsmälleen samanlaisena tulevaisuudessa. Pääsyy on se, että luovat ihmiset pyrkivät *tarkoituksellisesti*, kukin vaikutusvaltansa mukaan, vaikuttamaan tule-

vaisuuteen (menneisyyteen emme enää voi vaikuttaa) eli historian kulkuun. Esimerkiksi Aaltosen tehtävänä oli selvityshenkilönä muuttaa omaishoidon tukijärjestelmää. Kriitikini pyrkimyksenä on puolestaan estää järjen ja historian opetusten valossa Aaltosen rahoitusehdotuksen toteutuminen. Monet Aaltosen muista ehdotuksista olivat toki paikallaan, mutta yksikin väärä ehdotus saattaa kaataa koko paketin. Väitteeni 1 kuvaa Aaltosen rahoitusehdotuksen *todennäköistä baitallista* seurausta kansantaloudellemme.

Aaltosen ehdottama järjestelmämuutos siis *tekisi* väitteestäni 1 toden. Väitteeni 1 totuusarvoa ja Aaltosen ehdotuksen hyödyllisyyttä voi etukäteen testata eli koetella a) järkisyillä, b) vastaavien empiiristen kokemusten sekä c) tietoteorian avulla seuraavasti:

a) Kunnat toimivat nykyään monissa suhteissa kuin yritykset. Menneinä vuosikymmeninä kunnat olivat enemmän valtion – ja monissa sosiaalialioissa eritoten eräiden naisten – tahdon toimeenpanijoita. Kuntien asteittainen itsenäistyminen valtion ja feminismin holhouksesta on paradigmamuutos, joka alkoi 1990-luvun alun suurista myllerryksistä, kuten sosialismin romahduksesta, suuresta lamasta, valtionosuuksien leikkauksista, keskusvirastojen lakkautuksista jne. Jos Aaltosen ehdotus toteutuu, kunnat kehittävät yritystaloudellisista syistä *kunnan taloudelle halvempia vaihtoehtoja*. Omaisten vastuulla olevia hoitomuotoja kehitetään ammattimaisten hoitomuotojen kustannuksella, koska omaishoito *näyttää* olevan (se, minkä kunnan kamreeri näkee tilinpidossa) kunnan taloudelle halvempi eli parempi vaihtoehto kuin ammattihoito. Ricar-

don suhteellisen edun teorian ja markkinatalouden menestyksen nojalla on selvää, että pääsääntöisesti omaishoito ei ole kansantalouden näkökulmasta ammattihoitoa halvempaa. Kyse on näköharhasta.

b) Kohdassa a esitettyjen järkisyiden tueksi löytyy lukuisia empiirisiä havaintoja Suomesta ja muualta. Esimerkiksi yksityisten tai puolikunnallisten ”säätiöiden” omistamien asumispalveluksiköiden asiakkaiden määrä kasvoi 1990-luvulla Suomessa kaksinkertaiseksi. Syynä oli valtion avokätinen rahoitus tähän toimintaan sekä kuntien vapaampi asiakasmaksupolitiikka kilpaileviin vaihtoehtoihin verrattuna. Britannian vanhus-tenhuollon tuotanto yksityistyi 1980-luvulla myös rahoitusy-
sytä. Markkinataloudessa ”raha puhuu”. Kaikki ottavat mielellään vastaan ”puoli-ilmaista” rahaa. Tämä on päivänselvää.

c) Se, että jonkin asian rahoitus siirretään valtiolle, voi olla kuitenkin kansantalouden näkökulmasta vain vippaskonsti tai itsetetoksen muoto. ”Ei ole ilmaista lounasta”, kuten Friedman sanoi. On *selviö*, että valtio ei voi kaivaa omaishoidon tuen rahapalkkioon käytettäviä rahoja (jos Aaltosen ehdotus toteutuu) ”mustasta aukosta”. Rahat kaivetaan ihmisiltä ja yrityksiltä eli periaatteessa nimettävissä ja yksilöitävissä olevilta suomalaisilta veronmaksajilta. Tässä tapauksessa rahojen perimmäistä lähdettä voi syytä kutsua *maksumiehiksi*. Rahoituslähteen voi todistaa sukupuoleltaan koiraaksi. Tämän rahan sukupuolisuutta on syytä objektiivisesti selvittää, ennen kuin teemme radikaaleja järjestelmämuutoksia.

Aaltosen kritisoi myös väitet-

täni 2, joka kuului näin: ”Omaishoidon ’halpuus’ nojautuu julkistaloudelliseen näköharhaan. Syitä näköharhaan ovat seuraavat: a) Emme voi objektiivisesti havaita pitkäaikaishoidon menojen alenemisesta aiheutuvia vastaavia välittömiä tulojen menetyksiä, emme esim. alan ammattilaisten menettämiä työtuoloja. b) Emme myöskään havaitse menojen alenemisesta aiheutuvia välillisiä lisämenoja julkiselle vallalle muualla, esim. työtömyysturvamenojen kasvua.”

Aaltosen vasta-argumentti on tämä: ”Omaishoitajina työskentelevät työttömät ovat, päänvastoin kuin Karjalainen (2004) väittää, pienentämässä työttömyysturvamenoja, erityisesti silloin, kun hoidon sitovuus on niin korkea, että omaishoitajaa ei voi tulkita työvoimamarkkinoiden käytettävissä olevaksi työvoimaksi.”

Tähän sisältyviä ”perimmäisiä” totuuksia voin seuraavassa vain pinnalta hipaista:

a) Jos omaishoito on niin sitovaa, että omaishoitajaa ei voi tulkita työmarkkinoiden käytettävissä olevaksi työvoimaksi, omaishoito on syytä lukea työksi.

b) Työ on aina perusteltua tehdä rationaalisesti, esim. tehokkaasti ja oikeudenmukaisesti. Hullu paljon työtä tekee, viisas pääsee vähemmällä. Esim. viisas opiskelee netistä Ricardon suhteellisen edun teorian ja rationalisoi työn ja kulutuksen sen mukaisesti avoimilla markkinoilla.

c) Sitovassa omaishoidossa yleensä yksi ihminen eli omaishoitaja hoitaa yhtä ihmistä eli hoidettavaa. Omaishoitaja saa usein myös lisätukea (lomituspapua jne.) palveluina kunnalta. Omaishoidossa siis noin 1–1,5 laskennallista työntekijää hoitaa yhtä hoidettavaa. Se on hyvin te-

hotonta tuotantoa. Omaishoitoa tehokkaammassa ja rationaalisemmassa ammattihoidossa – esim. palvelutaloissa ja pitkäaikaisessa laitoshoidossa – noin yksi hoitaja hoitaa keskimäärin noin kahta ihmistä. Työntekijäpanoksen suhde tuotokseen eli hoidettuun ihmiseen on noin 0,5. *Rationaalisesti tuotettu ammattihoito on siis keskimäärin noin 100–200 % tehokkaampaa kuin sitova omaishoito työpanoksissa laskettuna.* Tässä laskelmas- sa emme siis ota huomioon pannonen *arvostuseroja* eli sitä tosiasiaa, että omaishoitajan työn raha-arvo (esim. työtuntia kohti mitattuna) on paljon alhaisempi kuin ammattilaisen työtuntin raha-arvo. Periaatteessa sama työ tulisi arvostaa samanarvoiseksi, mutta näin ei tässä raadollisessa maailmassa tehdä.

d) Rationaalista ammattihoitoa kannattaa erityisesti suosia silloin, jos potentiaalisella omaishoitajalle on hyödyllisempää eli yhteisön ja yksilön korkeammalle arvostamaa vaihtoehtoista käyttöä työmarkkinoilla kuin tehoton omaishoito. Usein näin on.

e) Jos omaishoitaja on eläkkeellä tai omaishoitaja ei ole muusta syystä työmarkkinoiden käytettävissä, omaishoitajuus *voi olla*, mutta ei ole välttämättömästi, yhteiskuntataloudellisesti kannattavaa. On hyvä, että esim. työikäisellä ”peräkamarin pojalla tai tyttärellä” sekä ”kolmatta elämänsä” elävällä toimintakykyisellä vanhuuseläkeläisellä on muutakin tekemistä kuin ajan tappaminen ja sosiaaliturvaetuuksien kuluttaminen. Mutta, jos kolmatta elämänsä elävällä on tuloja ja varallisuutta, miksei hän ostaisi niillä ammattiapua ja näin edistäisi hyvinvointiaan ja palvelualan työllisyyttä?

f) Jos taas omaishoitaja tai potentiaalinen omaishoitaja on ansiotyössä, ei ole yhteiskuntataloudellisesti järkevää eikä oikeudenmukaista lastata ansiotyöläistä sivutoimisella omaishoidolla. Järkevämpää on tarjota hoidettavalle ammattihoitoa ja ”vapauttaa” ansiotyöläinen tekemään sitä työtä, jonka hän parhaiten osaa ja josta on suurin hyöty ja ilo hänelle itselleen ja yhteiskunnalle. Tätä väitteeni 1 tarkoittaa ja nojautuu Ricardon suhteellisen edun teoriaan.

g) Pitkällä aikavälillä rationaalinen työ on myös oikeudenmukaista. On helppo osoittaa, että lakisääteisen vanhuudenturvamme pelisäännöt suosivat nyt naisia. Niin tekevät myös Aaltosen ehdotukset omaishoidon kehittämiseksi.

Luultavasti kunnat eivät piittaa Ricardon teoriasta. Jos Aaltosen ehdotus omaishoitajan palkkion valtiollistamisesta toteutuu, järkevän taloudenpidon lisäksi sukupuolten tasa-arvo tavoitteet vaarantuvat. Miehistä tehdään entistä selvemmin vanhuuden turvan hiljaisia maksu- miehiä ja naisista turvan edunsaajia. Parhailaan eduskunnassa on myös käsiteltävänä hallituksen esitys 95/2005, jossa oikeutta palvelutarpeiden mittaukseen esitetään 80 vuotta täyttäneille, jolloin valtaosa miehistä makaa jo haudassaan. Jos tällaiseen esitykseen liittyisi myös kalliisti ja epärationaalisesti järjestetty omaishoito, oltaisiin miesten kannalta tarkasteltuna lähellä järjettömyyttä. Ei näin rakenneta *yleistä* hyvinvointia. Jos eduskunta olisi viisas, se palauttaisi esityksen valmisteluun perustuslain vastaisena.

TIMO KARJALAINEN